

Lehetett volna...

Csepregi Márta – Masonen, Virpi (szerk.): Grammatika és kontextus. új szempontok az uráli nyelvek kutatásában. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Finnugor Tanszék, Budapest, 2004. április 4–7.

Urálisztikai Tanulmányok 17. ELTE BTK Finnugor Tanszék, Budapest. 2007. 358 o.

0. A „Grammatika és kontextus” című konferenciát 2003 áprilisában hirdette meg az ELTE BTK Finnugor tanszéke. Az eredeti felhívás így szólt: „The objective of the symposium is to bring together linguists interested in the relation between the so-called pragmatic aspects and the grammatical aspects of language, i.e. the relation between extralinguistic situations and language as a set of systems and/or how this relation between language and context can be seen in actual language use. We invite papers on this theme from a synchronic or a diachronic perspective. Your specific topic can be approached, for example, from the point of view of text linguistics, conversational analysis, translation studies, language learning and teaching or studies in the use of a second/foreign language. Any other approach is naturally also invited as long as the focus is on the relation between grammar and context in a Uralic language” (<http://listserv.linguistlist.org/cgi-bin/wa?A2=ind0304&L=ura-list&P=79>, 2007. november). A megfogalmazás kissé zavarba ejtő, hiszen kezdetben a pragmatikai és a grammatikai szempontok összekapcsolásáról van szó, később ez kitágul a nyelven kívüli környezet és a nyelv kapcsolatára (ebbe belefér például az életmód és a szókincs kapcsolata is, míg az előbbibe semmiképpen sem). A felhívást olvasva homályban maradt, hogy a konferencia szervezői milyen konferenciát is képzelnek el. Az ilyen felhívás veszélye, hogy a konferenciára jelentkezők különbözőképpen vonatkoztatják magukra, így végül olyan résztvevők gyűlnek össze, akik nem tudnak sokat mondani egymás számára – nem beszélve arról a veszteségről, hogy sok potenciális résztvevő ezt a veszélyt látva inkább nem is jelentkezik.

Havas Ferenc megnyitóbeszédéből (mely a kötetet nyitó írás) kiderül, hogy maguk a szervezők sem lehettek tisztában céljaikkal. Havas elismeri, hogy valójában nem csak azt nem tudja, mit is kellene grammatikán vagy kontextuson érteni (sokatmondó, hogy az utóbbi szó jelentését etimológiáján keresztül szeretné megközelíteni, és még a tógát és a taktust is belekeveri fejtegetésébe), de még abban is tanácstalan, hogy mi az az és.

A hatnyelvű megnyitóbeszéd kétségtelenül kellemes hangulati elem lehetett a konferencia megnyitóján, de a kötet elé komolyabb előszó kívánkozna, az viszont teljes egészében egy nyelven (vagy a teljes szöveg több nyelven). Aligha lesznek sokan, akik a megnyitó teljes szövegét végig tudják olvasni, ráadásul az orosz és a német szakasz már teljesen öncélú, hiszen orosz és német nyelvű cikkek nem kerültek a kötetbe. A kötet nyelvpolitikájával kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy nem világos, kit is kívántak megcélozni. A finn, észt és magyar nyelvű cikkek ugyanis leszűkítik a potenciális közönséget (lényegében csak finnugristák remélhetik, hogy végigolvashatják a kötetet, de közülük sem mindenki ismeri mind a három nyelvet). Így aztán a kötet sem nemzeti, sem nemzetközi nem lesz. S míg a finn és észt szerzők vagy az anyanyelvüket, vagy az angolt használják, addig a magyarok közül (a magyar és az angol mellett) hét szerző is a finnt választja. Az esetek többségében ezt legalább az indokolja, hogy a cikkek a finnról szólnak. Az absztraktok általában angol nyelvűek (kivételesen egy német nyelvű, ill. az utolsó cikk, melyhez egyáltalán nem tartozik absztrakt).

A kötetből keveset tudhatunk meg a konferencia programjáról – sajnos ez (már?) az interneten sem hozzáférhető. Arra, hogy különböző szekciók működtek, csak abból következtethetünk, hogy a megnyitó beszédben szó esik az első plenáris előadásról (de ez sem azonosítható, legfeljebb a teljes kötet végigolvasása után sejthető, hogy Johanna Laakso előadásáról van szó). A szerkesztők (Csepregi Márta és Virpi Masonen) megelégedtek azzal, hogy a 31 előadást az előadók neve alapján ábécé-sorrendbe állítsák: e megoldás azzal is magyarázható, hogy eleve reménytelen volt a cikkeket tematikusan rendezni. A recenzensek el kell ismernie, ezzel a feladattal ő sem tudott megbirkózni.

Legelőször arról a tizenkét cikkről (a kötet harmadáról) szeretnék beszélni, amelyek semmiképpen nem felelnek meg a kötet (és a konferencia) alcímének, mivel nincs köztük az uráli nyelvek kutatásához – ha valamiképpen kötődnek is az uráli nyelvekhez, kutatásuk tárgya nem maga a nyelv. Ezek után a kötet többi cikkét ismertetem. Mivel tematikai csoportosításukat reménytelennek látom, minőségük szerint fogom őket csoportosítani. Végül a kötetszerkesztők munkájáról szólok.

1. A kötetben négy cikk (Bata Alexandra Julia, Beczner Barbara, Panka Erzsébet, Simon Valéria) foglalkozik a nyelvoktatással, ráadásul mind a négy nyelvkönyveket vizsgál valamilyen szempontból. Bata (16–26) táblázatokban mutatja be, hogy milyen köszönésformák és megszólítások milyen „társasági vagy társadalmi viszonyokban” jelennek meg a magyar nyelvkönyvekben. Ahhoz azonban, hogy megértsük, hogy a tankönyvekből mely formák milyen használatának bemutatása hiányzik, azt is meg kellene mondania, hogy szerinte a valóságban melyik forma milyen „viszonyokban” (kommunikációs helyzetekben) fordulhat elő (különösen egy nemzetközi konferencián, ahol ez a magyarul

tudó résztvevők számára sem lehet mindig világos). Beczner (27–38) azt vizsgálja, hogy a finn nyelvkönyvek mennyire tanítják meg az udvarias nyelvi viselkedés szabályait. Megállapítása szerint a tankönyvíróknak jobban kellene ügyelniük a szituációs/műfaji változatosságra. Panka (262–271) cikkének fő kérdése, hogy a finn nyelvkönyvek miként mutatják be a tárgyat kifejező különböző esetek használatát. Úgy véli, a szabályok túlságosan morfológiaközpontúak, pedig a használathoz kellene kapcsolni őket (sajnos nem világos, ezt miképp képzelem). Szerinte a tankönyvek nem mutatják be kontextusban a különböző alakú tárgyak használatát – az általa idézett példák alapján azonban a recenzens ezzel nem tud egyetérteni. Simon (295–302) a szóképzési módok oktatását vizsgálja különböző tankönyvekben, komoly javaslatot azonban aligha tehet, hiszen a szóképzés tanítására külön tankönyv készült (Lepäsmaa – Lieko – Silfverberg 1996), melyet Simon is nagyon jól sikerültnek tart. Így csak azt az – egyébként meg-lehetősen kézenfekvő – javaslatát értékelhetjük, hogy a produktív, transzparens képzők tanítását a jelenleginél előrébb lehetne hozni a tananyagban. A négy cikk közös vonása, hogy egyébként is meglehetősen egyszerű javaslataikat (többet, alaposabban, hamarabb) csupán az általuk vizsgált kérdés szem előtt tartásával, nem egy komplex tanmenet figyelembevételével teszik meg. Szintén a nyelvoktatás kérdéseivel foglalkozik Olga Milovidova (248–261), aki finnül tanuló pétervári orosz diákok grammatikai és kommunikációs fejlődését vizsgálta. Ez a cikk azonban még annyira sem kötődik egyes nyelvtani kérdésekhez, mint az előzőek.

Két cikk foglalkozik irodalmi szövegek fordításával. Eliisa Pitkäsalo (272–279) azt vizsgálja, hogy egy finn regényben (Sinisalo: Sankarit) előforduló reáliák miképp lennének magyarra fordíthatók. Sajnos a javaslatok gyakran meglehetősen sikerületlenek: az *iskelmäprinssi* lehetne *slágerkirály*, *slágermilliomos* vagy akár *popsztár* is, de semmiképpen nem lenne szerencsés fordítása a *sláger hercege*, a *tangokuningas* is *tangókirály*, nem pedig a *tangó királya*. A *rénszarvascsorda* egybeírandó. Ha már a szerző nem konzultált anyanyelvi beszélővel (erre utaló köszönetnyilvánítás a cikkben nem szerepel), a magyar anyanyelvű szerkesztő-nek feltűnhettek volna a hasonló furcsaságok. Varga P. Ildikó (339–347) Sente Imre Kalevala-fordítását elemzi, pontosabban annak néhány elemét vizsgálja. Ez a cikk még csak fordításeleméletinek sem tartható, sokkal inkább fordításkritika.

Balicza Klára (6–15) egy finn–magyar konzekutív tolmácsolás anyaga alapján arra kíván rámutatni, hogy a szövegstruktúra megértésének kulcsszerepe van az üzenet sikeres átadásában. Érvelése kevésbé meggyőző, hiszen a példában a tolmács abban hibázik, hogy egy mondat elkerüli a figyelmét (vagy nem érti meg). Sajnos a példaszöveg csak a cikk végén található meg, így állandó a lapozási kényszer. Ráadásul különböző kiemeléseket találunk benne, amelyek-

hez nem kapunk kulcsot. A cikk tanulságot nem fogalmaz meg, egyetlen érdekes adata, hogy a célszövegben több a szövegszervező elem (kötőszó, utalószó), mint az eredetiben. A szövegszerkezet megértésének fontossága aligha új gondolat, hiszen a szerző állítása szerint a tolmácsokat ennek figyelésére külön tanítják.

Friedmann Eszter (101–109) interjúszövegekben vizsgálta, miként foglalják össze mások gondolatait az interjúkészítők és az interjúalanyok. Két műfaj (szakértői interjú, ill. az ún. krízisbeszélés) között állapít meg bizonyos különbségeket: a függő beszéd típusai eltérő arányban jelentkeznek bennük. Bár a vizsgált korpusz mérete (9 + 6 interjú) nem teszi lehetővé, hogy eredményei meggyőzőek legyenek, a cikk arányos, jól felépített. A vizsgálat azonban inkább textológiai vagy műfajelméleti jellegű, még utalás sincs arra a kérdésre, hogy a fellelt különbségek mennyiben nyelvfüggők vagy nyelvtől függetlenek.

Sokat ígérő címe („Ész szemmel a magyar megszólítási formákról”) ellenére a magyar megszólítási formákról semmi sajátosat nem állapít meg Lea Kreinin (166–177): a megszólításokra vonatkozó adatait valójában egy 1981-es (!) forrásból veszi, vizsgálata pedig Magyarországon tanuló észtek nyelvhasználatára terjed ki. A vizsgálat formája „önbevallás” (ti. az informáns arról nyilatkozik, ő kihez hogyan fordul és hozzá ki hogyan fordul), az eredmény papírforma. További probléma, hogy a megszólítás kérdését el sem választja a tegezés/magázás/önözés/tetszikezés kérdésétől.

M. Bodrogi Enikő (39–47) elvben a norvégiai kvén és a romániai magyar kisebbség helyzetét veti össze, azonban párhuzamokra annyira nem tud rámutatni, hogy a cikk a kvénekről és a magyarokról szóló szakaszokra esik szét. A kérdéseket egyoldalúan szemléli, úgy tűnik, véleménye szerint az államnak minden kisebbségi nyelven mindenhol, korlátozás nélkül biztosítania kell az anyanyelv használatát (ennek gyakorlati és anyagi nehézségeiről nem esik szó), a történetiség elhomályosul (pedig e nyelvek és népek helyzete kisebbségben sem változatlan). A kvénekre vonatkozó adatait egyetlen (kvén) újság néhány évfolyamából veszi, így írása a tudományos vizsgálódás alapvető szakmai és etikai követelményeinek nem tesz eleget.

Sirató Ildikó (303–313) magyar nyelvi játékokat mutat be és osztályoz. Megjegyzése szerint előbújt belőle az „amatőr nyelvész” (habár nem világos, miért beszél a cikke végén „komoly tudományos vizsgálat”-ról) – a recenzens mindenesetre nehezen feledkezik meg arról, hogy elvben egy tudományos konferencia kötetét tartja a kezében. Bár a példákon jól szórakozhatunk, sajnos a szerző besorolásaival aligha érthetünk egyet: a *Mari ott vót, ahol az észet osztják* mondatot aligha tarthatjuk szemantikai játéknak, hiszen a népvneveket figyelembe véve grammatikus, de nem igazán értelmes mondatot kapunk (vö. *az angol ott orosz, ahol a spanyol norvég*), ha viszont a népnév – nem népnév olvasatokat

keverjük, agrammatikus mondatokat is kapunk, például *észt (N-Nom) *osztják* (V), *észt (N-Acc) *osztják* (N-Nom). Hasonlóképpen a „Miben hasonlít a házasság és az utazás? Mindkettő előtt jegyet kell váltani.” vicc is a homonímiára épül (igaz, ebben az esetben legalább történetileg beszélhetünk poliszémiáról). Nem világos, mitől grammatikai játék a fonémák felcserélése (*A belgaság dicsérete*) vagy a palindrom (*ingovány – nyávogni*). Nyelvészeti elemzésben aligha lehet szó nélkül hagyni, hogy míg a *több vérből sebzik* grammatikailag jól formált (legfeljebb szemantiailag problémás), addig a *kap fogni* 'fog kapni' jelentésben nem.¹

Ez a tizenkét dolgozat nyugodtan elhagyható lett volna a kötetből, sőt utóbbi kettőt és a két, az irodalmi szövegek fordításáról szóló cikket minőségi okokból mindenképpen el is kellett volna hagyni.

2.1. A kötetben található, valóban az uráli nyelvek kutatásával foglalkozó cikkek között néhány egészen kiválót is találunk.

Johanna Laakso (201–217) a strukturalista-generatív leíró nyelvtant és a történeti nyelvészetet veti össze abból a szempontból, hogy azok mennyire voltak tekintettel a kontextusra. Kontextusként kezel mindent, ami a szigorúan vett nyelvtanon kívül a nyelvvel kapcsolatos lehet, ide értve a nyelvek közötti érintkezésektől kezdve a társadalmi viszonyokon át a nyelv biológiai háttéréig sok mindent. Nemcsak rendkívül gondolatgazdag és olvasmányos cikk, de a kötet egyetlen cikke, amelynek valódi mondanivalója van a kontextusról. Rámutat, hogy míg a történeti nyelvészet nyitott ezek felé, sőt kifejezetten favorizálja a nyelven kívüli szempontok figyelembevételét, addig ezen belül éppen a szigorú komparatív módszer zárja ki ezeket. Másfelől viszont az ezeket elvben is kizárni igyekvő modern leíró iskolák gyakran hivatkoznak funkcionális vagy biológiai szempontokra.

Anne Tamm (319–330) a befejezett aspektusú, de partitivusi alakú tárgyalt tartalmazó mondatokat vizsgálja az észtből. Ezekkel kapcsolatban bevezeti a minimális lehatároltság (minimal boundedness) fogalmát, mely a hagyományosan használt (maximális) lehatároltsággal szemben olyan eseményt fejez ki, amely ugyan egy bizonyos ponton lezárult, de potenciálisan folytatható. Ezek csak olyan mondatokban fordulhatnak elő, ahol az ige graduális változást fejez ki, a tárgy partitivusban van, és ha van mértéket kifejező határozós szerkezet, annak a teljes tárgynak megfelelő esetben (azaz nominativusban vagy accusativusban) kell állnia. A leíráshoz a lexikális-funkcionális nyelvtan eszköztárát használja fel. Az egyetlen cikk, amely az elméleti nyelvészet számára

¹ Meg kell jegyezni, hogy a *Királynőt megölni...* kezdetű szállóige nem Katonától, hanem Meráni János esztergomi érsektől származik (a Bánk bánban hasonló motívum nem is fordul elő), s eredetileg latin nyelvű (egyébként a *királyné* lenne a helyes fordítás). Míg a többi játék nem fordítható, ez igen: egy nyelvészeti elemzés számára ez aligha maradhatott volna közömbös.

is hoz újdonságot, ti. hogy a minimális és maximális lehatároltság megkülönböztetésére – legalábbis bizonyos esetekben – szükség van.

Liina Lindström (227–247) olyan (tag)mondattípusokat vizsgál a beszélt észtbén, melyek kérdőszóval kezdődnek és korábban tipikusan igére végződtek. Kimutatja, hogy ahol a kérdőszó van a fókuszban, ott az ige a mondat végén marad, ahol a kérdőszó nem fókuszban van (alárendelt mellékmondatok), ott a mondat a mai beszélt nyelvben csak kisebb százalékban végződik igére.

Kubinyi Kata (178–200) azt vizsgálja, hogy az egyes szám harmadik személyű, indeterminált ragozású tárgyias ige mellett a tárgy mikor interpretálódik első, ill. második személyűként. Valódi szabályok megfogalmazásai ugyan nem jut el, de ez csak annak a következménye, hogy az értelmezésben a világismeretnek, szövegkörnyezetnek szabályokba nehezen foglalható szerepe van. (Csak kivételes esetekben nem tudtam egyetérteni az elemzéssel: pl. a *nevetségessé tett a viselkedésem* mondat implicit tárgya szerintem – az írottakkal ellentétben – könnyen lehet második személyű is.) Az egyetlen cikk, amely valóban szoros összefüggést tud teremteni grammatika és a szűkebb értelemben vett kontextus között. Ugyanakkor nem világos, hogy a cikk miért finn nyelvű, ha egyszer elsősorban a magyar nyelv kutatóinak, másodsorban általános nyelvészeknek szolgált értékes anyagot.

Kovács Magdolna (146–155) ausztráliai finn és magyar bevándorlók beszédében figyelte meg, hogyan töltik ki a lexikai réseket. Megállapítása szerint a lexikai réseknek komoly grammatikai következményeik lehetnek: pl. a friss átvételek nem ragozódnak. Figyelemreméltó tanulmány a kétnyelvűségről, kívülálló számára is érdekes adatokkal.

2.2. Néhány további cikk ugyan nem szolgál rendkívüli eredményekkel, de korrekt leírása bizonyos nyelvi jelenségeknek.

Mati Erelt és Helle Metslang (76–87) cikke azt mutatja be, hogy az észtbén milyen formák fejezhetnek ki felszólítást, ill. ezeknek a szerkezeteknek milyen árnyalataik és egyéb funkcióik (pl. felszólítás függő beszédben – akarod, hogy maradjunk –, óhajtás stb.) vannak. Komplexen vizsgálják a morfológiai, szintaktikai, szemantikai, pragmatikai szempontokat, kitérnek a nyelvjárási különbségekre és a különböző funkciók kialakulásának történetére is.

Reet Klettenberg (133–145) a megengedést, engedélyezést kifejező szerkezeteket vizsgálja a 17–18. századi észti szövegekben. Korrekt statisztikai-leíró munka, de a konstrukciós nyelvtanról szóló bevezető feleslegesnek tűnik. Nem világos, miért veszi be a vizsgálatba a *paluma* 'kér' igét, a példák alapján ez mindig kérésre utal, és nem engedélyezésre.

Ilona Tragel (331–338) a finn-észti *saa-* és a finn *voi-*, észti *vöi-* modális segédigék ('szabad, lehet, bír' stb.) használatát vizsgálja kontrasztív módon. Eredményei szerint az észti *saa-*-nak általában a finn *voi-*, az észti *vöi-*-nek a finn

saa- felel meg, habár megjegyzi, hogy bizonyos kontextusokban az azonos etimológiájú tövek azonos jelentésben használatosak mindkét nyelvben.

2.3. Vannak a kötetben olyan cikkek, amelyek ugyan formálisan eleget tesznek a tudományos cikkektől elvárható követelményeknek, különböző okokból mégsem érik el céljukat, érvelésük nem meggyőző.

Bár Csáki Éva (55–66) feltételezése szerint a *-nAn* „ablativusi eset” a magyarban (*innen, onnan, honnan* stb.) török eredetű, ezt nem sikerül bizonyítani, és a cikk zárlatában már óvatosabban fogalmaz. A törökben hasonló forma egyébként is csak az esetek kis részében (nazálisok után) fordul elő (egyébként *-tAn* alakú), a magyar *tő* pedig nem tartalmaz nazálist. Ráadásul a magyar *-nAn* szorosan összekapcsolódik a *-nAt*-tal, ami török eredettel nem magyarázható. Mivel az *n* és a *t* univerzálisan is gyakori mássalhangzók, a két alak hasonlósága véletlen is lehet. A különböző tematikus szerepek ablativusszal való kifejezése általános szemantikai folyamatokra (hely → idő → absztrakt viszony) is visszavezethető, így bizonyító ereje aligha lehet. Természetesen az esetek egy részében közrejátszhattak az areális kapcsolatok, de ezek tételes igazolása – amennyiben lehetséges egyáltalán – a cikkben találhatónál mélyebb és megalapozottabb érvelést igényel.

Kirsi Höglund (121–132) észt korpuszon vizsgálja, miként épülnek fel egyes észt mondatok, pontosabban: hány fő- és alárendelt tagmondat van bennük és ezek milyen sorrendben kapcsolódnak. A statisztikáktól és a példától azonban csak addig jut, hogy az alárendelt mondatok grammatikai szerepe alapján bizonyos tendenciákat vázoljon fel a tagmondatok kapcsolódási sorrendjére. Szabályokat azonban nem fogalmaz meg, és a megfigyelhető tendenciák feltételezhető okaira sem mutat rá.

Jaakko Leino (218–226) cikke első részében a konstrukciós nyelvtant mutatja be röviden, a második részben pedig azt vezeti le, hogyan keletkeztek a finn permisszív szerkezetek adást kifejező szerkezetekből (‘Kalle egy almát ad enni Villének’ → ‘Kalle hagyja, hogy Ville megegye az almát / almát egyen’). Nem világos azonban, hogy mit ad az elemzéshez a konstrukciós megközelítés – hasonló magyarázatokkal jóval korábban is találkozhattunk a szakirodalomban, pl. Szerebrennyikov (Serebrennikov 1969: 51) hasonlóan magyarázza, hogy a permi nyelvekben a tárgy birtokosa miért áll ablativusban: ‘elveszi az embertől a kést’ → ‘elveszi az ember kését’. A harmadik részben Leino amellet érvel, hogy miként a lexikálisan kötött idiómák (*Ajándék lónak ne nézd a fogát*) és a lexikálisan nyitott idiómák (*minél ...bb, annál ...bb*) között nem lehet éles határt vonni, éppúgy az idiómák és egyéb konstrukciók (pl. a permisszív szerkezetek) között sem.

2.4. Három cikkről feltételezhetjük, hogy esetleg érdemleges eredmények, komoly kutatások vannak mögöttük, de a cikkek jelenlegi formájukban erről

semmiképpen nem győznek meg minket, sőt, közlésre való alkalmasságuk is megkérdőjelezhető.

M. M. Jocelyne Fernandez-Vest (88–100) tanulmánya elején rögtön a kötött indoeurópai és a szabad uráli szórendre utal (amely pl. orosz–hanti összevetésben meglehetősen sajátosan hangzik). Ő valójában a lappról, kisebb részben a finnről szól. A magyarra vonatkozó kutatásokról látszólag semmit sem tud, holott az angol nyelvű források is bőségesek: ezek ismeretében aligha nevezhetné forradalminak a szórend és az információs szerkezet kapcsolatának kutatását. Jobb benyomást kelthetne, ha a téma fontosságának hangsúlyozása helyett inkább a lapp szórend szabályosságainak részletesebb bemutatására összpontosítana. (Mithun 1987 hiányzik a bibliográfiából.)

Csepregi Márta (66–75) azzal indítja tanulmányát, hogy a 19. századi kutatók több szakterületen is kutattak, és a 20. század vége (konkrétan a Szovjetunió felbomlása és a terepmunka újbóli lehetősége) hozta ismét előtérbe az interdiszciplinaritást.² A beszélőközösség kultúráját tekinti kontextusnak és ennek a nyelvre gyakorolt hatását vizsgálja. Cikke három részre oszlik: az elsőben a házassági rokonok közötti nyelvhasználat kérdésével, a másodikban a tabunyelvvél, a harmadikban az énekek nyelvvel foglalkozik. Ez a fajta felosztás kevésbé érthető, hiszen a házassági rokonok közötti nyelvhasználat is egyfajta tabunyelv, a másik tabunyelv pedig az énekekben, pontosabban a medve-énekekben, medveünnepi színjátékokban használatos. Az általa megfigyelt jelenségeket érthetetlen okokból valamiféle szabály–ellen szabály-rendszerekbe szeretné foglalni, de ezek aligha lehetnek meggyőzőek. Az énekekben megjelenő γ -töltőelemet pl. ekképp magyarázza (72): 1. fonológiai szabály: a szavak magánhangzókkal vagy mássalhangzókkal kezdődnek; 1.1. alszabály: a γ és a η nem fordulhatnak elő szó elején; 2. ellenszabály: az énekekben minden szó mássalhangzóval kezdődik; 3. eredmény: a magánhangzóval kezdődő szavak γ , w vagy η epentézist kapnak. Aligha vezethető le az 1. és 1.1. szabályból, hogy ahol epentézis van, ott pont a γ és a η fog megjelenni: sokkal inkább azt várnánk,

² E megállapítást aligha fogadhatjuk fenntartások nélkül, hiszen a kultúra és a lexikon kapcsolatával, pontosabban a tabunyelvvél Bakró-Nagy 1979-ben megjelent munkája foglalkozott a legmélyebben. E műre cikkében Csepregi maga is hivatkozott. De említhetjük Schmidt Éva életművét is: bár elsősorban néprajzi kérdésekkel foglalkozott, nyelvészeti munkássága sem elhanyagolható. Igazán intenzíven csak a Szovjetunió felbomlása után gyűjthetett terepen, de tette ezt már a Szovjetunió felbomlása előtt is. Azok a magyar nyelvészek, akik bármiféle szöveggyűjtést végeztek (Bereczki Gábor, Honti László, Kálmán Béla, Rédei Károly stb.), elsősorban folklórszövegeket gyűjtöttek az ötvenes–nyolcvanas években is. Vértes Edit elsősorban nyelvész volt, az obi–ugor népeknél sosem járt, önálló szöveggyűjtést nem publikált, de cikkeket, tankönyvet és egy terjedelmes monográfiát is publikált a obi–ugorok hitvilágáról. A korszak uralisztikájának fő problémája éppen az, hogy az amorf nyelvészeti–történeti–néprajzi szemlélet akadályozta a szigorúan szaktudományos kutatások elindítását.

hogy bármi, de ezek nem (hiszen tiltva vannak). Ha viszont egy itt ki nem fejtett szabályból kifolyólag az epentézisben olyan hangnak kell megjelennie, mely egyébként az adott pozícióban tiltott (pl. a homonímia elkerülése végett), akkor mit keres ott a *w*, amely előfordul szó elején? Sokkal inkább tűnik úgy, hogy a dalban megjelenő hangok a félhangzók, és megjelenésüknek semmi közük az 1. és 1.1. „szabály”-okhoz.³ A cikk kidolgozatlansága azért is sajnálatos, mert különösen a házassági rokonok közötti nyelvhasználatra vonatkozó adatok igen értékesek, és módszeres vizsgálatuk kitérő írást eredményezhetne.

Kozmács István (156–165) a jelöletlen és a jelölt tárgy használatának szabályait vizsgálja az udmurtban. Cikke nagy részében olyan példákat mutat be, melyek a szakirodalomban korábban megfogalmazott szabályok érvénytelenségét mutatják. A cikk értékét nagyban csökkenti, hogy hasonló cikket korábban Csúcs Sándor is közölt (2003). Sajnos Csúcs és Kozmács egyaránt csupán korpuszt vizsgál, egyikük sem vette igénybe anyanyelvi beszélő segítségét, pedig az ő kommentárjaik hasznosak lettek volna: ha tudjuk, mely esetekben használható a másik megoldás is, ill. ilyenkor milyen különbség van a két szerkezet jelentése között, feltehetően sokkal pontosabb szabályokat tudnánk megfogalmazni. Kozmács annyival mond többet, mint Csúcs, hogy azt feltételezi: az ismert nyelvtani szabályoknak meg nem felelő esetekben a nyelvtani és a kommunikációs szabályok konfliktusáról van szó – sajnos nem derül ki, pontosan milyen szabályok ütköznek. Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy ez a konfliktus csak a nyelvtanulók számára létezik, az anyanyelvi beszélők számára nem okoz gondot, hogy jelölt vagy jelöletlen tárgyat használjanak-e. Ebből pedig arra következtethetünk, hogy a tárgy jelölésének szabályai nem ütköznek, csupán a létező leírásoknak nem sikerült megfelelően kódolniuk őket.

2.5. A fennmaradó öt cikk arról sem tudta meggyőzni a recenzenst, hogy bármiféle érvényes mondanivalója lenne a nyelvtudomány számára.

G. Bogár Edit (48–54) a finn nominatívusi és genitívusi előtagú összetételeit vizsgálja, és fő tétele, hogy nincs szabály arra vonatkozóan, mikor melyik formában jelenik meg az előtag. Megállapításait Sadeniemi 1942-es (!) cikkére építi. Bár a megjósolhatatlanság tényével végső soron egyet kell értenünk, a cikk

³ Csepregi elemzései helyenként furcsa ellentmondásokat tartalmaznak (pl. szerinte a 3. személyű imperatívus kiveszett a beszélt nyelvből, holott leírása alapján csupán átértékelődött, és a házassági rokon utasítására specializálódott). Bizonyos megfogalmazásai nem érik el az egzaktitás tudományos szövegben elvárható szintjét: „az énekek a hétköznapitól eltérő valóságát az igenevek jelölik”. Arra utal, hogy az énekszövegekben gyakran igenevet használnak ott is, ahol a beszélt nyelvben finit ígét. Az igenevek azonban önmagukban nem jelölnek „hétköznapitól eltérő valóságot” (?), hanem a gyakori igenévhasználatot a beszélők az éneknyelvre, a költői nyelvre jellemzőnek tartják, ezért az ilyen stílust emelkedettnek érzik. Az, hogy az énekekben gyakran használnak igeneveket, ill. hogy a igeneves szerkezetek gyakorisága sajátos stílushatással jár, kölcsönösen határozza meg egymást.

szolgál meglepetésekkel: megtudhatjuk például, hogy a finn összetett szavak vizsgálatához válogatott korpusz összeállításakor szempont lehet, hogy a finn szó magyar megfelelőjében az igekötő hány szótagú. Bár a konklúzió szerint a magyar megfelelővel való összevetés időnként magyarázhatja a finn előtag formáját (?), ezt a cikk alapján nehéz belátni. A cikk erénye, hogy az összetételek „hagyományos magyar mondatrészes elemzés”-e a beharangozás ellenére elmarad. Mindettől függetlenül elfogadhatatlannak tartom, hogy egy nyelv grammatikai szabályait egy másik (ráadásul tulajdonképpen véletlenszerűen kiválasztott) nyelv alapján próbáljuk megmagyarázni.

Katarzyna Wojan (348–358) elképzelése szerint a homonímia a nyelvek közötti érintkezésből ered (349). Ez eleve nyilvánvaló tévedés, mint ahogy az is, hogy a jövevényszavak korábban ismeretlen fogalmakat írnak le (351), vagy az, hogy a jövevényszavak fonetikai-fonológiai módosulása kizárólag az átadó nyelvet nem ismerő beszélők körében megy végbe. Az orosz *калука* > *kalikka* 'koldus', svéd *gurka* > *kurkku* 'uborka' szavakban a k megnyúlása nem fonetikai okokra vezethető vissza. A cikkel kapcsolatos fő probléma maga a kérdésfeltevése: az ugyanis, hogy miért vannak homonimák a nyelvekben és miért nem tűnnek el, semmiféle magyarázatot nem igényel.

Pomozsi Péter (280–394) dolgozatában arról igyekszik meggyőzni olvasóit, hogy az észten van accusativus.⁴ Szerinte, ha tagadjuk az észten accusativus létét, az olyan, „mintha az elefánt ormányáról csak azért nem vennénk tudomást, mert ugyanolyan szürke, mint a farka”. Mivel az elefánt a farka és az ormánya között is szürke, e hasonlatot aligha tarthatjuk frappánsnak, és aligha értelmezhetjük másként, mint hogy a szerző az ellenkező véleményen levőknek nem egyszerűen nyelvészeti kompetenciáját, de legegyszerűbb szellemi képességeit vonja kétségbe. Márpedig a cikk első részében azt mutatja be, hogy a finn és észten nyelvtanok számon tartják-e az accusativust – az eredmény, hogy a finnek szinte mindig, de az észtek egy 17. századi nyelvtan kivételével nem (e nyelvtanok szerzőire vonatkozik az elefántos hasonlat). A második részben tipológiai szempontból közelíti meg a kérdést, ahol fő érve, hogy „nominatív felépítés mellett szükség van a tárgy kifejezett jelölésére, azaz a tárgyesetre”. Hosszan lehetne magyarázni, hogy ez az érv miért nem helytálló, helyette csak arra utalok, hogy az angol nominatív nyelv, még sincs benne accusativus: tárgyat jelölheti a

⁴ Az észten nyelvtanok az accusativust azért nem tartják számon, mert a teljes tárgy alakja egyes számban a genitivuséval (meghatározott szerkezetekben a nominativuséval), többes számban a nominativuséval esik egybe, a részleges tárgyat pedig a partitívus fejezi ki. Hasonló a helyzet a finnben is, de ott néhány névmás esetében megkülönböztethető egy, kizárólag a tárgyra specializálódott alak, ezért a finnben az accusativust mint esetet számon tartják, hozzátéve, hogy a névszók többségénél ez egyes számban a genitivusszal, többes számban a nominativusszal homonim.

szórend (vagy más nyelvekben adpozíció is).⁵ Kérdés, hogy ha a tárgy meglétéből következik a tárgyeset megléte is, akkor Pomozi számára mi jelenti (jelentené, jelenthetné) a tárgy és a tárgyeset közötti különbséget. A második rész végét és a harmadik részt Pomozi a nyelvtörténeti szempontoknak szenteli, holott ezek aligha érinthetik azt a kérdést, hogy ma van-e accusativus az észtnben. A negyedik rész leíró szempontú vizsgálat, itt legfőképp arra mutat rá, hogy az egyes számú teljes tárgy az észtnben bizonyos esetekben nominativusszal, más esetekben a genitivusszal homonim alakban van. Nem világos, hogy ezek közül melyik lenne az accusativus. (A legrosszabb megoldás persze az, hogy mindkét alak accusativus: ebben az esetben hiába mondaná a mondattan, hogy az adott pozícióban accusativusban kell állnia a névszónak, nem derülne ki, hogy melyikben – azaz valójában nem egy, hanem két újabb esettel kellene bővíteni a mai észtn nyelvtanokban szereplő esetek sorát. Az accusativus I. a genitivusszal, az accusativus II. a nominativusszal lenne homonim – vagy fordítva. Kérdés, hogy mit nyerne ezzel a leírás.) Az ötödik részben Pomozi arra mutat rá, hogy az accusativusi alakok más nyelvekben (orosz, lengyel, lett) is lehetnek homonimák más esetekkel (ráadásul éppen a nominativusszal és a genitivusszal), csak éppen arról feledkeznek meg, hogy ezekben a nyelvekben nem minden tőtípus⁶ esetében azonosak a homonímia-viszonyok. Pomozi cikkében csak egyre nem mutat rá: hogy miért lenne szükséges az észtnben az accusativus felvétele az esetek közé. Befejezőleg azt állapítja meg: „Az akkusativuszt mint formát akkor lehetne joggal kiiktatni a rendszerből, ha a homonímia számfüggetlen és tökéletes lenne.” Sajnos nem indokolja, hogy a tárgy esetválasztását számtól függően miért ne lehetne a szintaxisban kezelni,⁷ sem azt, miképp egyeztethető ez össze azzal a korábbi kijelentésével, hogy nominatív nyelvben kell tárgyesetnek is lennie. Az elefántos hasonlatnál is komolyabb tudományetikai kérdést vet fel az a tény, hogy Pomozi Viitso ellen érvelés helyett⁸ Honti tekintélye mögé próbál bújni,

⁵ Az angolban az *I – me, he – him* alakváltozatokat (bár az előbbi szinte kizárólag az alany jelölésére szolgál) aligha tekinthetjük nominativusi, ill. accusativusi alakoknak. A kínaiiban pedig kizárólag a szórend vagy előljárószó jelölheti a tárgyat (Bartos Huba személyes közlése).

⁶ Pomozi szerint „ez a homonímia az oroszban és a lengyelben nemfüggő”, ami egyszerűen nem igaz: az orosz *nana* például élő hímnemű, mégsem azonos az accusativusa és a genitivusa.

⁷ Ebből a szempontból érdekes a Pomozi által is idézett lett, ahol az előljárószók után egyes számban genitivusban, accusativusban vagy dativusban áll a névszói szerkezet, míg többes számban mindig dativusban. Ha Pomozi elveit követjük, akkor a lett leírásába be kell vezetnünk két új esetet, amely egyes számban a genitivusszal, ill. az accusativusszal homonim, többes számban pedig a dativusszal.

⁸ Azt aligha tekinthetjük érvenek, hogy „Ha [...] a genitivusz töltötte be a teljes tárgy esetrágjának szerepét is, akkor [...] többes számban miért nem tehetette vajon a genitivusz ugyanezt?”. Ha az uráli/finnugor többes számú accusativusra el is fogadjuk a Honti által rekonstruált *-tVm alakot, tény, hogy ennek nem a szabályosan várható *-tVn (mely a pluralis

ignorálva, hogy Viitso a balti-finn alapnyelvről, Honti pedig az uráli/finnugor alapnyelvről beszél.

Havas Ferenc (110–120) abból indul ki, hogy elsősorban a (tágan értelmezett) kontextus nyelvre való hatásával szokás foglalkozni, holott a nyelv(tan) is hat a kontextusra, konkrétan a logikai gondolkodásra: nem kevesebbet állít, mint hogy „a logikai–grammatikai hagyomány annak a véletlennek köszönheti az eredetét, hogy Platon, Arisztotelész, később pedig a rájuk támaszkodó grammatikusok indoeurópai, azaz nominatív nyelvek megfigyeléséből vonták le következtetéseiket”. Ami a grammatikusokkal kapcsolatos állítást illeti, nyilván nem újdonság, elég, ha a latin alapján a magyarban is hat esettel számoló Sylvestert juttatjuk eszünkbe. Egyet kell értenünk Havassal, amikor cikke vége felé arról ír, hogy a nominatív nyelvek leírása rányomta bélyegét a nem nominatív nyelvek elemzésére. Amikor azonban azt fejtegeti, hogy a magyarban végbe-menő analógiás folyamatok, pl. az ikes és iktelen paradigmák körében megfigyelhető átrendeződés a logikusságra való törekvés miatt megy végbe, erős kétségeink támadnak: először is a beszélők e változásoknak nincsenek is tudatában, másfelől ha a logikát valóban a nominatív, triadikus vagy ergatív felépítés határozná meg, akkor a kiegyenlítődési folyamatok más-más „logika” szerint játszódának le a nyelvekben. Ha esetleg ez így is lenne, ennek bizonyításától még igen távol vagyunk.

Ami a logikai gondolkodást illeti, Havas szerint az „alany–állítmány típusú ítéleteket par excellence módon éppenséggel a nominatív nyelvekben lehet kifejezni, pontosabban megalkotni, hiszen az »alany« logikai fogalma előfeltételezi annak nyelvtani fogalmát, ez utóbbi pedig a generális alanyeset meglétét.” Ezzel azonban nehéz egyetérteni, hiszen a „alany–állítmány típusú logikai ítéletek” (Szókratész ember. Minden ember halandó. Szókratész halandó. stb.) mind intranszitiv mondatok, és teljesen irreleváns, hogy ezek alanya a tranzitív mondatok mely bővítményével esik formailag egybe (ha egybeesik).⁹ Ebből következik, hogy az „alany–állítmány típusú ítéletek”-et nem érintheti, hogy az adott nyelvben nominatívus, absolutívus vagy statívus van-e. Havas szerint min-

genitívus végződésével lenne homonim) a folytatója. Ha valóban ez az alak volt meg, a finnségi nyelvekben valamikor (és minden bizonnyal a finnségi alapnyelv felbomlása előtt) ezt felváltotta a pluralis nominatívus -t végződése. Ha ezt a változást elképzelhetetlennek tartjuk, azzal mindenekelőtt azt kérdőjelezhetjük meg, hogy az uráli/finnugor alapnyelvben valóban *-tVm volt a végződés.

⁹ Igaz, létrehozhatunk szillogizmusokat tranzitív mondatokból is: *Szókratész ember. Minden ember szereti a sajtot. Szókratész szereti a sajtot.* Aligha hihetünk azonban annak jelentőségében, hogy az alanyok azonos megformáltságának szerepe van az ilyen szillogizmusok felállításában, hiszen a behelyettesítésben az sem jelent problémát, ha ugyanaz az elem az egyik mondatban alany, a másikban tárgy: *Tiszteljük a görög filozófusokat. Szókratész görög filozófus. Tiszteljük Szókratészt.*

denesetre „a nominatívusz a legabsztraktabb, s így [sic! – FL] a legfiatalabb eset”.¹⁰ Nem világos, mire alapozza, hogy a finnugor (uráli???) nyelvekben a tranzitív igék ágense valaha jelölt volt (114), de az biztos, hogy egy sor finnugor nyelvben éppen a tárgy ragja új.¹¹ Mindezt azzal folytatja, hogy amikor a nominatívus megjelent a nyelvekben (!), megkezdődött a „kényszeres alanyosítás”. Szerinte ilyenek az esik az eső, fúj a szél, ég a tűz is, ezekben ugyanis tautologikus az alany. Függetlenül e szerkezetek értékelésétől, ahhoz, hogy a nominatívus feltételezett megjelenése és az ilyen szerkezetek kialakulása között ok-okozati viszonyt mutathasson ki, legalább azt kellene demonstrálnia, hogy a triadikus és ergatív felépítésű nyelvekben ilyenkor bővítmény nem jelenik meg. Erre azonban kísérletet sem tesz. Szerinte a finn a magyarnál jobban ellenáll a nominativizációnak („a logikai kontextus grammatikalizációjának”), erre néhány alanytalan szerkezet a „bizonyíték”. Havas cikke végén a következő fejlődési sort vázolja fel: „nominatívusz → nominatív nyelvek → nominatív logika → nominatív nyelvtudomány”. Az első lépcsőfok azért kérdőjelezhető meg, mert éppen Havas mutatott rá, hogy a „nominatívusz” és a „nominatív” (nyelv, felépítés) egymást kölcsönösen feltételezi (azaz sem időbeli, sem ok-okozati viszony nem állítható fel közöttük). Azt sem tudja meggyőzően bemutatni, miképp határozza meg a nyelv felépítése a logikai gondolkodást (számomra az sem világos, hogy mi lenne az a nominatív logika, és miben térne el mondjuk az

¹⁰ Az ok-okozati viszony itt azért is megkérdőjelezendő, mert a kevés elemű esetrendszerben egy-egy eset kényszerűen több szerepben fordul elő, tehát „absztraktabb”. Ahogy bővül az esetrendszer, az új alakok egy-egy szerepre specializálódnak, azt várják tehát, hogy az új esetek egyre kevésbé „absztrakta”. Amikor az esetrendszer leépül, akár több eset esik egybe, akár bizonyos esetek kiszorulnak a használatból és mások veszik át a szerepüket, új esetekről nem is beszélhetünk, viszont az egyes esetek „absztraktabbak” lesznek. A kérdést tovább bonyolítja, hogy miként elemezzük az esetek adpozíciók mellett betöltött szerepét.

¹¹ Ezzel a problémával Havas nem foglalkozik, mint ahogy azzal sem, hogy a tárgy testes jelölője a finnugor nyelvekben csak bizonyos esetekben (nagyon leegyszerűsítve: a determinált tárgyak esetében) jelenik meg, azaz az intranszitiv igék agense, a tranzitív igék agense és patiense is állhat nominatívusban, és a tranzitív igék patiense csak meghatározott körülmények között különbözik az agensektől. A jelöletlen tárgyat csak egyszer említi, amikor arról beszél, hogy a *kirja luetaan* 'a könyvet olvassák ~ a könyv olvasatik' szerkezetben „a nominatívusz értékelődött át akkuzatívusszá” (sic!), majd többek közt arra hivatkozik, hogy a *kirjaa ei lueta* 'a könyvet nem olvassák ~ a könyv nem olvasatik' szerkezetben a *kirjaa* partitivusi alakja bizonyítja, hogy a 'könyv' e mondatokban tárgy. Ez az érvelés egyfelől azt sugallja, hogy Havas nem tesz különbséget tárgy és accusativus között (hiszen úgy gondolja, hogy ha tárgyról van szó, akkor csak accusativusban lehet – habár eközben maga említi a partitivusi tárgyat, lehet, hogy csak a nominatívusban álló tárgy létét tagadja, bár nem világos, miért), másfelől az érvelés átvitele az észre érkező következményekkel járna. Az észben ugyanis a *mina olen koolis* 'az iskolában vagyok' tagadó formája mind *ei ole koolis* (legalábbis ha az 'én' kontrasztív topik), és Havas érvelését e szerkezetekre alkalmazva az derülne ki, hogy itt is tárgyról van szó.

ergatív vagy a triadikus logikától). S bár a logika és a grammatika tudománya valóban egy töről fakad – legalábbis a görögöknél, a szanszkrit nyelvtanok esetében ez aligha igaz –, évezredek óta külön utat járnak, és aligha mondhatjuk, hogy a logikai gondolkodás erősen hat a nyelvtanokra. A nominatív nyelvek és a nyelveírás közvetlen kapcsolatára (azaz hogy a nominatív nyelvek leírására kialakított fogalmainkkal próbálunk meg nem nominatív nyelveket is leírni) ez az ábra nem utal. Kétségtelen, hogy Havas ötletei eredetiek, de igazolásukra már nem fordít elegendő figyelmet, enélkül pedig aligha győzheti meg olvasóját.

B. Székely Gábor (314–318) cikke címe szerint a vogul személyes névmásokról szól. A cikk első részében a (jukondai) vogul névszók eseteit mutatja be. Úgy tűnik, az esetek között valamilyen alapon sorrendiséget feltételez (az első a nominativus, az utolsó a translativus). Szerinte az esetek három kategóriában lehetnek jelöltek vagy jelöletlenek: irány, mennyiségi meghatározás (kvantifikáció), marginalitás. Személy szerint ezek közül legfeljebb az irányt vélem érteni (bár nem világos, miért is jelöletlen irány szempontjából az accusativus), és egyáltalán nem értem, miért jelöletlen mennyiségileg a lativus, de jelölt a locativus, vagy mitől jelölt marginalitás szempontjából az ablativus, ha jelöletlen a lativus. A cikk második része a személyes névmásokról szól. Bár a jukondai vogulban a személyes névmásnak önálló accusativusi alakja van, B. Székely szerint formálisan még sincs accusativus, mivel a személyes névmáson nem figyelhető meg az accusativus ragja. (Eszerint tehát a magyar *engem*, *téged* sem lenne „formálisan” accusativus.) B. Székely bemutatja a személyes névmások morfológiai struktúráját is, de ábráját nem sikerült megfejtenem, mint ahogy azt sem értem, hogy a nominativusban álló személyes névmások jelentése miért 'én itt', 'te itt' stb. A harmadik részben B. Székely bevezeti az inherens kontextus és a koherens kontextus fogalmát: sajnos ezek különbségét és jelentőségét sem sikerült megértenem, mint ahogy azt sem, hogy miből „gondolja” (!) a szerző, hogy „az egyeztetés a legkedveltebb koherens kontextus a világ nyelveiben”. A cikk „konklúziója”, hogy „a nyelvek leírásában nemcsak egyszerűen fel kell sorolni a kategóriákat, hanem meg is kell magyarázni belső viszonyaikat”. A recenzens véleménye szerint egy kötet szerkesztője tehet ugyan bizonyos minőségi engedményeket, és az olvasónak már aligha lehet kétsége afelől, hogy a Grammatika és kontextus c. kötet szerkesztői tettek is: van azonban egy pont, aminél lejjebb semmi esetre sem szabad menni. B. Székely Gábor cikke bőven ez alatt a pont alatt van.

3. A fentiekből kiviláglik, hogy a „Grammatika és kontextus” mind tematikáját, mind színvonalát tekintve meglehetősen heterogén kötet. Bár a cikkek elvben a grammatika és a kontextus kapcsolatát vizsgálják, valójában a harmaduk grammatikai kérdésekkel nem is foglalkozik. A kontextus fogalma viszont olyan szélesre tágítható, hogy önmagát érvényteleníti. A nyelv egyik

alapvető feladata a kommunikáció, a kommunikáció pedig a valóság minden elemére (és a valóságon túli tapasztalatra is) vonatkozhat: bármilyen nyelvi jelenségről szeretnék is beszélni, meg tudunk hozzá nevezni valamilyen kontextust. A lexikai elemekkel a nyelven kívüli világ elemeit nevezzük meg, a grammatikai szerkezetekkel a nyelven kívüli viszonyokat „ábrázoljuk” vagy a szövegösszefüggést teremtjük meg. Mi több, arra is lehetőség lenne, hogy a lehető legtisztább grammatikai kérdések vizsgálatát is kontextuálisnak tüntessük fel: bármely disztribúciós elemzés nevezhető kontextuálisnak, hiszen azt vizsgáljuk, hogy az adott elem milyen környezetben jelenik meg.

A kontextus fogalmának ilyen tág értelmezhetőségét szerencsésen használta ki Johanna Laakso, aki több kontextusfogalmat egyszerre használva világít meg tudománytörténeti jelenségeket. Várható volt azonban, hogy ilyen többszemponú összefoglaló előadásokkal a konferencia nem tölthető ki, a jelentkezők többsége a kontextus fogalmát különbözőképpen értelmezik. Egy konferencia alapvető célja a résztvevők közötti eszmecsere: ha a résztvevők kutatási területei, az őket érdeklő tudományos problémák nagyon távol esnek egymástól, egymás kutatásainak megismerése aligha jelentett szakmailag jelentős segítséget saját munkájukban. Ha a résztvevők nagyon távoli témákon dolgoznak, valódi eszmecsere nem jöhet létre. A helyzetet súlyosbítja, hogy a bemutatott vizsgálatok többségével kapcsolatban azonban aligha merülhetne fel a kontextus fogalma, ha nem ebben a kötetben szerepelnének: csak igen erőltetett magyarázatokat adhatunk, hogy miképpen kapcsolódnak a kontextus valamely szokatlanul kitágított jelentéséhez. A tematikai sokszínűség alapján megkérdőjelezhető, hogy a konferencia valóban lehetőséget adott a párbeszédre. A kötet pedig mint egység nem az uralisztika egy adott területén folyó kurrens kutatásokat mutatja be.

Mindezek ellenére vélhetnénk úgy, hogy alapjában véve jó ötlet volt ennyire kevésbé behatárolni a tematikát, hiszen ez adott lehetőséget arra, hogy az uráli nyelvészet legkülönbözőbb területeiről begyűjthessük a legizgalmasabb eredményeket. Ha magáról a kongresszusról nem is sikerül kiszűrni a kevésbé színvonalas előadásokat, a konferenciakötet erre minden lehetőséget megad. A konferenciakötet szerkesztői számára egy ilyen szűrés nem csak lehetőség, hanem kötelesség is. A beérkező írások válogatás, a minőségi szempontok nélküli egybeömlesztése nemcsak azokkal szemben méltatlan eljárás, akik egészen kiváló cikkeket küldenek, hanem mindenkivel, akinek tisztességesen megírt cikke végül egy színvonalatlan kötetben jelenik meg. Az általam a 2.1. és 2.2. pont alatt ismertett cikkek beválogatásával egy egészen kitűnő, a 2.3. alatt ismertett cikkek (és esetleg az 1. pontban említettek közül a jobban sikerültek)

beválogatásával még mindig jó kötetet lehetett volna kiadni. A szerkesztők azonban ezt a lehetőséget elmulasztották.¹²

A probléma enyhíthető lett volna a cikkek lektoráltatásával (a lektorok felsorolását, a nekik szóló köszönetnyilvánítást a kötet nem tartalmazza – a cikkek színvonalán kívül ez is arra utal, hogy nem voltak): egy kívülálló új szemmel nézve a szöveget sok kisebb-nagyobb hibát felfedezhetett volna, a jó írásokból még jobbak, a kevésbé jókból kevésbé rosszak lehettek volna. Lelkiismeretes lektorál(tat)ással akár az is elérhető lett volna, hogy az általam a 2.5. pont alatt felsorolt cikkek némelyike akár a 2.2. pontban felsoroltakhoz hasonló szintű legyen. A konferencia időpontja és a kiadás között eltelt három és fél év erre is bőven elegendő lett volna.

Feltehető, hogy a szövegeket még korrektor sem nézte át, vagy legalábbis nem mindegyiküket. A kötetben igen sok a technikai hiba: rögtön a megnyitó beszéd első oldalán a *t* (tehát nem egy ritka mellékjeles betű) helyén találunk háromszor is téglalapszerűséget; a 9. oldalon egy egyszerű táblázat sorai tolnak el; a 89. oldalon francia szöveg közepén találunk *r*-t, a 93. oldalon pedig hivatkozást egy Hagčge nevű szerzőre; Kozmács István cikkében az udmurt mellékjeles betűk hol helyesen, hol helytelenül jelennek meg; Johanna Laakso cikkében az *i* helyén többször is egy pont jelenik meg, a 205. oldalon egy rejtélyes *N* bukkan fel, a 215. oldalon pedig egy *Ū* helyén áll egy kereszt (!); Jaakko Leino írásában több fejezetkezdő bekezdés úgy van szedve, mintha csak mottó volna; Liina Lindström cikkében a glosszázás omlik időnként össze és válik követhetlenné; Simon Valéria cikkében a kötőjelekkel van probléma (*verbaalisubs-tantiivijohdin*; *tykätä* - verbi; a *-minen* képző kötőjele pedig az előző sor végén marad: három soron belül három különböző, kötőjellel kapcsolatos hiba). Ezen hibák mindegyike van annyira feltűnő, hogy a korrektúrázás során mindenképpen szembeötlött volna.

A kötetből nemcsak a konferenciáról tudhatunk meg keveset, hanem arról sem értesülhetünk, hogy a tervek szerint hasonló címmel további konferenciák (és kötetek) várhatóak – holott a kötet megjelenési időpontja a következő, Helsinkiben rendezett konferencia idejével esik egybe.¹³

A kötet ismertetését a recenzens nem zárhatja le anélkül, hogy rámutatna, milyen koncepció sejlik a bemutatott kötet mögött: „Biztosítsunk lehetőséget

¹² Nem szerencsés, hogy a tanszék munkatársai – talán kötelességüknek érezve a saját rendezvényükön való szereplést – tömegesen vettek részt a konferencián, miközben a kötet alapján arra lehet következtetni, hogy a konferencia színvonalát csak Kubinyi Kata (ill. az azóta a tanszéken észt lektorként dolgozó Reet Klettenberg) előadása tudta emelni.

¹³ A helsinki konferencián a tanszékről csak Reet Klettenberg észt lektor és Balicza Klára doktorandusz adott elő. (<http://www.helsinki.fi/hum/skl/konteksti-2007/ohjelmaprogram.pdf>, 2007. november)

kollégáink minél szélesebb körének, hogy különösebb erőfeszítések nélkül eleget tehesen publikációs kötelezettségeinek.” Ezt a koncepciót a kötet sikeresen meg is valósította.

Irodalom

Csúcs Sándor (2003), A votják tárgyról. NyK 103: 126–136.

Lepäsmäa, Anna-Liisa – Lieko, Anneli – Silfverberg, Leena (1996), Miten sanoja johdetaan? Finn Lectura, Helsinki.

Serebrennikov, V. A. [Серебренников, В. А.] (1969), Историческая морфология пермских языков. Издательство Академии Наук СССР, Москва.

Fejes László

Hoffman István (szerk.): Korai magyar helynévszótár. 1000–1350. 1. Abaúj–Csongrád vármegye

A Magyar Névarchívum Kiadványai 10. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék, Debrecen. 2005. 450 o.

1. Impozáns szótársorozat első kötetét vehette kezébe a magyar névtan, nyelvtörténet és korai történet iránt érdeklődő olvasó 2006 elején, amikor elhagyta a nyomdát a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének egyik legfigyelemreméltóbb helynévtörténeti kiadványa. Hogy miért nevezem „szótársorozat”-nak ezt a várhatóan öt kötetben kiteljesedő lexikográfiai vállalkozást, alább röviden megindokolom; előtte azonban szeretnék néhány szót szólni arról a munkaközösségről, amely a mű mögött áll.

2. Nem ritka eset, hogy egy tudományos, kutatói stábot maga a mű megírása hív életre. Különösen így van ez nagyobb szintézisek létrehozásakor, amikor az átfogni kívánt terület olyan széles, a végrehajtandó feladatok mennyisége és összetettsége olyan mértékű, hogy az meghaladja egy vagy két ember tudását, teljesítőképességét. Hogy néhány konkrét példával éljek: így állt össze egy-egy nagyobb kutatóhely kollektívájának (pl. az MTA Nyelvtudományi Intézete) vagy több intézmény összefogásának eredményeképpen „A magyar nyelv értelmező szótára”-nak, „A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára”-nak, „A strukturális magyar nyelvtan”-nak és „A magyar nyelv történeti nyelvtaná”-nak alkotói közössége.